

PROJEKT READ-SAMMEN OM LÆSNING

METTE VEDSGAARD CHRISTENSEN OG TORKIL ØSTERBYE, VIA UNIVERSITY COLLEGE

Projekt READ er et etårigt projekt gennemført i et samarbejde mellem TrykFondens Børne-forskningscenter, Aarhus Universitet, Aarhus Kommune og VIA University College. Projektet undersøger, om læse- og skrivefærdigheder hos elever i 2. og 3. klasse kan løftes gennem en intervention, hvor forældre får støtte til læse- og sprogudviklende aktiviteter i hjemmet. Data-grundlaget stammer fra næsten 3.000 børns faglige tests i skolen. I projektet indgår også en før- og efterscreening af elevernes skriftsprogskompetencer. Der er i den forbindelse indsamlet en før- og en eftertekst fra hver af de 3.000 elever, som efterfølgende er blevet manuelt kodet. Forfatterne af denne artikel undersøger og arbejder hovedsageligt med før- og efterteksterne.

Forskning i børns tidlige sprogudvikling viser en tæt korrelation mellem sproglige færdigheder i førskolealderen og resultater i læsning. Forskning i tekst- og sprogpraksisser i familier tegner et billede af, at skoleorienterede familier, typisk fra middelklassen, praktiserer en særlig skole- og læseforberedende omgang med det skrevne ord, som forbereder børnene på en skole og et samfund, hvor tekster og læsning spiller en særlig rolle. Forskere mener også, at der er grund til at antage, at man kan påvirke denne proces positivt ved at give forældre den bedste viden om, hvordan de kan læse- og sprogstimulere deres børn. I Aarhus Kommune har 3.000 børn deltaget i et projekt, hvor børn og forældre fik både materialer til og vejledning i at læse sammen og tale om tekster.

Læsning starter tidligt

En god læseudvikling grundlægges i den tidlige barndom. Børn grundlægger gode læsefærdigheder, når de tidligt udvikler et stort og bredt ordforråd, og her spil-

ler forældrene naturligvis en stor rolle. Vi ved fra især amerikansk forskning, at sociokulturel baggrund og ordforråd korrelerer (Hart & Risley, 1995), og at man derfor kan forklare den systematiske og strukturelle forskel mellem børn fra forskellige samfundslags skolepræstationer og kognitive udvikling med kvantiteten og kvaliteten af den sprogstimulering, de har været udsat for i familien. Forskerne bag undersøgelsen, som de blandt andet har kaldt "The Early Catastrophe: the Thirty Million Word Gap by Age Three" (Hart and Risley, 2003), kommer frem til, at de fattigste amerikanske børn har hørt 30 millioner færre ord end deres rige jævnaldrende, inden de fylder fire. Forskellene består ind i skolealderen, hvor det manifesterer sig som det, nogle har kaldt "The fourth Grade Slump" (Chall m.fl., 1990).

Senere undersøgelser har bekræftet det generelle billede af et "vocabulary gap" mellem rige og fattige amerikanere, og undersøgelser har vist, at allerede i 2-års alderen er børn fra mere privilegerede baggrunde et halvt år foran mindre privilegerede børn, hvad angår sproglig udvikling. Når børnene når skolealderen, er forskellene endnu mere signifikante (Fernald m.fl., 2013).

Børn grundlægger gode læsefærdigheder, når de tidligt udvikler et stort og bredt ordforråd, og her spiller forældrene naturligvis en stor rolle.

Vi kender også danske undersøgelser, der påviser en systematisk sammenhæng mellem børns sproglige udvikling og deres sociokulturelle baggrund. Børn, der vokser op i sproglige minoritetsfamilier, har ikke overraskende et mindre ordforråd på dansk end børn, der vokser op i familier, hvor der kun tales dansk. Dette er ikke så overraskende, eftersom børn, der skal lære flere sprog samtidigt eller successivt, nødvendigvis vil præstere anderledes end modersmålstalende børn,

når de måles på samme målestok. Men vi kan også se, at der i Danmark – et ellers generelt lighedsorienteret samfund, hvor offentlige daginstitutioner er et generelt tilbud til alle forældre – også er en tæt sammenhæng mellem børns sprogudvikling og forældrenes sproglige og uddannelsesmæssige baggrund (Højen & Bleses, 2012). Denne forskel findes igen, når sammenhængen mellem resultater i PISA-testen og forældrebaggrund undersøges (Egelund, 2013). Den systematiske sammenhæng mellem forældrebaggrund, sproglig udvikling og skoleresultater kan altså genfindes i en dansk kontekst. Konklusionerne er klare: Børn, som er bagud sprogligt, når de skal begynde at læse og at lære i skolen, forbliver bagud. Skolens undervisning kan altså ikke i tilstrækkelig grad kompensere for en Matttæuseffekt, hvor den sprogligt rige bliver rigere og den fattige fattigere. Alligevel er der gode argumenter for at forsøge at påvirke børnenes muligheder for sprogtilegnelse og sprogudvikling, så deres udgangspunkt forbedres.

Samtalen er vigtig

At børns sproglige udvikling og skoleresultater hænger tæt sammen med de muligheder, der er for at bruge sproget og at lære om sprog i deres tidlige opvækst, er kendt viden. Det er også kendt viden, at især omgang med bøger og litteratur i hjemmet spiller en vigtig rolle. Læsning med børn giver ikke bare børnene muligheder for at udvikle sig sprogligt, i den forstand at de lærer nye ord og vendinger, men i det hele taget repræsenterer læsning og ikke mindst samtaler om tekster og læsning i hjemmet en vigtig socialisering, som både direkte og indirekte forbereder børn godt til skolens undervisning i sprog og tekster såvel kognitivt som færdighedsmæssigt. Citeret' e.l.

Hvorfor betyder det så meget for børns sproglige og almene kognitive udvikling, hvordan deres forældre taler til dem og læser for og med dem? Og hvorfor er nogle praksisser tilsyneladende mere effektive end andre? Den amerikanske lingvist og antropolog Shirley Brice Heath viste i et tidligt og meget indflydelsesrigt studie af sproglige praksisser i familier med forskellig sociokulturel baggrund, at normer for og forventninger til børns sproglige udvikling og brug af det skrevne ord varierer med familiernes sociokulturelle baggrund. Heaths studier viste, at børn, fra hvad hun kalder mainstream-baggrund, oplæres i at omgås og tale om bøger på en måde, der effektivt forbereder dem til at indtage den elevrolle, som skolen forventer og belønner. For det første nyder læsning en særlig status i disse familier: Forældre-barn-aktiviteter

omkring tekster og læsning har forrang for andre aktiviteter; forældre accepterer at afbryde eller udsætte andre aktiviteter, som fx oprydning og sengetid, hvis den konkurrerende aktivitet er læsning. Dertil kommer, at børn helt fra små af lærer, at bøger er noget, man skal passe særligt godt på, de skal behandles pænt. Godnathistorien som tekst- og sprogevent spiller en vigtig rolle i denne socialisering (Heath, 1982, s. 51), da der rundt om højtlesning udfolder sig en samtale om det læste. Højtlesningen lærer både børn at lytte, tænke over det læste og vente på taletur, men selve samtalen om læsningen lærer også børnene at tale om tekster og at lære fra det, man læser. Børnene fra mainstream-middelklassehjemmene i Heaths studie socialiseres meget tidligt ind i "school-acceptable ways" (Ibid., s. 56), og derved bibringes de også en bevidsthed om, at bøger og læsning er noget vigtigt og særligt værdifuldt. Børnene er således både sprogligt og kulturelt indstillet på at træde ind i et sprogsamfund, hvor skrevne tekster spiller en vigtig rolle.

Børn, som er bagud sprogligt, når de skal begynde at læse og at lære i skolen, forbliver bagud. Skolens undervisning kan altså ikke i tilstrækkelig grad kompensere for en Matttæuseffekt, hvor den sprogligt rige bliver rigere og den fattige fattigere.

Den australske pædagog og lingvist Claire Painter (1984; 1999) har også undersøgt, hvad der karakteriserer den sprogudviklende samtale med det lille barn. Også i hendes studier spiller samtale om tekster en særlig rolle, og de viser, hvordan den voksnes særlige rolle som sprogligt stillads synes at være vigtig. Den voksne tilbyder sig som sproglig rollemodel, og gennem spørgsmål og svar-sekvenser lærer børn at bruge og forstå nye ord og begreber, som de læste tekster aktualiserer. Det er en af Painters pointer, at børn ikke bare lærer nye ord og vendinger af tekstsamtaler, men at de erfarer, at man kan lære om verden ud fra tekster.

Den vigtige samtale kan læres

Det er en vigtig pointe fra forskningen i læsning i hjemmets betydning for børns sproglige udvikling, at det ikke så meget er sproget i bogen, der lærer børnene nye ord, det er dialogen om sproget i bogen,

der er det centrale. Dermed ikke sagt, at bøger og læsemateriale ikke behøver være af høj sproglig og litterær kvalitet, men karakteren af den samtale, der foregår omkring teksten, synes at være vigtigere. Man kan jo også lære en masse ord og vendinger af at "læse" bøger helt uden ord. De kvalitative beskrivelser af den sprog- og literacy-udviklende samtale fra studierne ovenfor minder meget om de principper, der danner grundlaget for metoden dialogisk læsning (Whitehurst m.fl., 1988), en metode, som er udviklet af blandt andre den amerikanske psykolog og læseforsker Grover J. Whitehurst, og som siden har vist sig som en effektiv og efterhånden veldokumenteret metode til at sprogstimulere mindre børn i institutionelle sammenhænge. Metoden spiller derfor også en betydelig rolle i dansk pædagogik og indgår i flere pædagogiske indsats i danske daginstitutioner, fx sprogpakken (sprogpakken.dk). Både indsigterne fra de kvantitative beskrivelser af, hvad der tilsyneladende karakteriserer udviklende sprog- og literacy-praksisser i hjemmet, men også evidensbaseret viden om, hvad der synes at have en effekt, når en intervention skal designes, indgår i grundlaget for READ-projektet i Aarhus. Samtale med barnet om sprog og læsning er centralt, og det kan læres.

Indsatsen i Aarhus: READ-sammen om læsning

Som nævnt ovenfor, er det en generel erfaring, at børns udviklingsmuligheder i høj grad hænger sammen med deres forældrebaggrund, og at forskelle viser sig meget tidligt. Det er også en generel erfaring, at indsatser tidligt i livet er mere effektive end senere indsatser, og derfor er der interesse fra både professionel og politisk hold for at få mere viden om, hvad der er rigtige og effektive indsatser for at løfte fx børns læsning. Projekt "READ-sammen om læsning" er et samarbejde mellem Aarhus Universitet, Aarhus Kommune og VIA University College om at udvikle og afprøve en intervention, som blandt andet har til formål at undersøge, om man kan løfte børns læsefærdigheder ved at give forældre viden om og konkrete redskaber til at læse sammen med deres børn. Formålet er at skabe eller at styrke læse- og tekstpraksisser i børnenes hjem. Henover projektperioden (skoleåret 2013-2014) modtog børnene to gange læsematerialer, og gennem læsekontrakter og konkurrencer mellem de deltagende klasser blev motivationen forsøgt vedligeholdt i de deltagende klasser. Forsøget inddrager næsten 3.000 børn født i år 2004 og 2005, og både et- og tosprogede børn deltager i forsøget, som altså stod på, mens de gik i 2. eller 3. klasse. De næsten 3.000

børn er ved lodtrækning fordelt klassevis på henholdsvis indsats- og kontrolgruppe. Lodtrækningsprincippet bruges for at styrke den metodiske robusthed: den eneste systematiske variabel mellem de to grupper er således indsatsen.

Samtale med barnet om sprog og læsning er centralt, og det kan læres.

Forsøget bygger videre på en tidligere indsats, som blev gennemført med tosprogede børn i Aarhus Kommune fra samme årgange. Her undersøgte man effekten af at give forældre til tosprogede børnehavebørn en kuffert indeholdende nogle få og forholdsvis simple redskaber til sprogstimulering i hjemmet (bøger, spil og en videovejledning om sprogstimulering). Resultatet viste, at kuffert-indsatsen havde nedbragt andelen af tosprogede elever, der begyndte i modtageklasse, markant (Andersen og Jakobsen, 2012). Udover at give viden om effekten af den specifikke indsats i 2012-2013 kan READ-projektet også vise noget om, om man kan bygge videre på effekter fra tidligere interventioner. Selvom det ikke længere kun er tosprogede elevers færdigheder, der er i fokus på indsatsen, så et det et håb, at netop denne gruppe kan profitere af den.

Resultaterne fra det første studie viste igen, hvor vigtig en rolle forældre spiller for børns sproglige udvikling, og at forældre til de børn, som ellers normalt defineres som dem med det sværeste udgangspunkt for succes i skolen, har resurser og potentialer, som en indsats som "kuffert-projektet" kan trække på. Det er samme grundtanke, der ligger bag "READ-sammen om læsning". Omdrejningspunktet i READ-projektet er en intervention, hvor indsatsgruppen blandt andet får læsematerialer og vejledninger med hjem. Materialerne (to skønlitterære og to faglitterære alderssvarende bøger, som de fleste børn selv vil kunne læse) skal indbyde til at læse sammen og tale om tekster i hjemmet, og korte og overskuelige vejledninger, udarbejdet med udgangspunkt i viden om læse- og sprogudviklende samtaler, skal give forældrene redskaber til at læse sammen med børnene og til at tale om bøger og tekster med deres børn. Alt materialet er oversat til de største indvandrersprog, og der er i tillæg til de printede vejledninger udarbejdet en film, som eksemplificerer en forældre-barn-samtale om læsning. Filmen er ligeledes oversat. Læsevejledninger, informationsmaterialer og film er offentliggjort af Aarhus Kommune og er tilgængelige på hjemmesiden:

www.aarhus.dk/read

READ-projektet er på mange måder et banebrydende forskningsprojekt i en dansk pædagogisk kontekst. Endnu er der kun udført få empiriske projekter i denne størrelsesorden herhjemme, hvor der ikke er nogen stærk tradition for denne type af forskning i en pædagogisk kontekst. READ-projektet kommer til at give vigtig indsigt i, hvad der kan løfte eleveres læsefærdigheder. I vores analyser af data påtænker vi at undersøge spørgsmål som: Hvad er effekten af indsatsen? Hvordan scorer de forskellige skoler i Aarhus? Er der en sammenhæng mellem socioøkonomiske forhold og score for det enkelte barn? Hvordan udvikles forskellige dimensioner af skriftsproget? Kan vi evt. udvikle et validt og reliabelt evalueringsredskab, der kan kvalificere skriftsprogsvaluering i skolen? Resultaterne forventes klar i løbet af 2015.

Hvorfor kompenserende indsatser?

Studierne af forskellige sprog- og tekstpraksisser og deres sociokulturelle distribution, som er beskrevet ovenfor, er kritiseret fra flere sider. De kritiseres især for at repræsentere et socio- og etnocentrisk syn på læsning og bøger, og for at problematisere eller ligefrem sygeliggøre sprog- og tekstpraksisser fra ikke-mainstream familier og kulturer som noget, der kræver indsats – en slags behandling (Dudley-Marling & Lucas, 2009). Vi ved dog ikke, om familier, der deltager i disse interventioner, også oplever det sådan. Man kan også kritisere studierne for at fokusere på symptomer frem for på de bagvedliggende årsager: fattigdom og segregering. Denne kritik er langt fra fair: Flere af de amerikanske studier er udsprunget af indignation over de forskellige livsvilkår, som børnene er underlagt (fx Hart & Risley, 2003), og desuden har studierne været med til effektivt at sætte fokus på de ikke-materielle konsekvenser, som materiel fattigdom har. Studierne kan også kritiseres for at sætte fokus på bestemte forældregrupperes mangler og fejl, som interventionerne så skal forsøge at kompensere for. Men netop interventioner, der sigter på forældres potentialer, har det modsatte syn på disse forældre. Antagelsen er, at alle forældre gerne vil gøre det bedste og det mest hensigtsmæssige for deres børns samlede udvikling, og at forældre handler rationelt ud fra de erfaringer og den viden, de har. Derfor kan man – ved at give forældre redskaber og viden – få dem til at ændre praksisser mod en form, som i højere grad styrker børnenes sproglige og kognitive udvikling. Om antagelsen holder, ved vi, når resultaterne fra READ-projektet foreligger i løbet af 2015.

Referencer

Andersen, S. C., og Jakobsen, M. (2012). *Hovedresultater fra en eksperimentel undersøgelse af en forstærket indsats over for førskolebørn med dansk som andet-sprog*, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

Chall, J. S., Jacobs, V. A., & Baldwin, L.E. (1990). *The Reading Crisis: Why Poor Children Fall Behind*. Harvard University Press.

Dudley-Marling, C., & Lucas, K. (2009). Pathologizing the language and culture of poor children. *Language Arts*, 362-370.

Egelund, N. (red.) (2013). PISA 2012 – Danske unge i en international sammenligning. KORA Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning.

Fernald, A., Marchman, V. A., & Weisleder, A. (2013). SES differences in language processing skill and vocabulary are evident at 18 months. *Developmental Science*, 16: 234–248.

Hart, B., & Risley, T. R. (1995). *Meaningful Differences in the Everyday Experiences of Young American Children*. Brookes.

Hart, B., & Risley, T. R. (2003). The Early Catastrophe – The 30 Million Word Gap by Age 3. *American Educator*. American Federation of Teachers, AFT Publications, Spring 2003.

Heath, S. B. (1982). What no bedtime story means. Narrative skills at home and school. *Language in Society*, 11, 49–76.

Højen, A., & Bleses, D. (2012). Hvilke tosprogede har problemer med dansk? En foreløbig rapport om sprog-vurdering af tosprogede. E-prints, 14, 3-21.

Painter, C. (1984). *Into the Mother Tongue: A case study in early language development*. Pinter.

Painter, C. (1999). *Learning through Language in Early Childhood*. Continuum.

Whitehurst, G. J.; m.fl. (1988). Accelerating language development through picture book reading. *Developmental Psychology*, Nr. 24/4. 552–559.

